

การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่¹

มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง² และ ดุษฎี อายุวัฒน์³

บทคัดย่อ

ผู้สูงอายุในอนาคตจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถที่ตนมีร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม บทความนี้ต้องการศึกษาการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ด้วยการนำแนวคิดทางเลือกทางสังคม การใช้ความสามารถ และการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์มาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบสำคัญ คือ (1) การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้การไกล่เกลี่ยเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ (2) การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคมให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย บทความนี้มีข้อเสนอแนะในด้านนโยบายส่งเสริมการใช้ความสามารถและแนวทางการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่

คำสำคัญ: ทางเลือกทางสังคม แนวทางการใช้ความสามารถ แนวทางโครงสร้างผู้กระทำการ
หน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน โดยได้รับทุนอุดหนุนและส่งเสริมการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² นักศึกษาปริญญาเอกปรัชญาดุษฎีบัณฑิต หลักสูตรพัฒนศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น montree_x@hotmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น dusayu@yahoo.com

SOCIAL CHOICE STRUCTURATION FOR VALUABLE SELF-RELIANCE OF THE NEXT GENERATION OF ELDERLY¹

Montree Praserttrungruang² and Dusadee Ayuwat³

ABSTRACT

The elderly of the future needs to depend on themselves by combining their own capabilities with support conditions derived from the social structure. This study examines social choice structuration of the next generation of elderly employing social choice, capability, and structuration concepts as an analytical framework. The research findings are important in two respects: (1) Valuable self-reliance is the consequence of the interaction between individual capabilities and collective capabilities under the values intermediation between individual and collective values; (2) Social choice structuration for valuable self-reliance is the portfolio to manage individual resources under social conditions to achieve efficiency by constructing a node of interaction. This article offers two suggestions on instrumental support policy and preparation for aging of the elderly.

KEY WORDS: Social Choice, Capability Approach, Structure-agency Approach,
Node of Interaction

¹ This article is part of the dissertation entitled "Social Choice Structuration of the Next Generation of Elderly in the North Eastern Region" funded by Graduate School, Khon Kaen University

² Ph.D. candidate of Doctor of Philosophy Program in Development Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University: montree_x@hotmail.com

³ Assistant Professor of Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University:
dusayu@yahoo.com

การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่¹

มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง² และ ดุษฎี อายุวัฒน์³

บทนำ

ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับสองในอาเซียน (United Nations 2010) ซึ่งกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2568 และจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนวดในอีกราวทศวรรษต่อมา ซึ่งใช้เวลาสั้นกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วถึง 3 เท่า (United Nations 2013) ด้วยจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างเท่าทวีเปรียบดังคลื่นสึนามิที่เกิดจากประชากรในยุคเบบี้บูมกำลังเข้าสู่วัยสูงอายุพร้อมๆ กัน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 2554) โดยผู้สูงอายุถูกนิยามจากราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ คือ ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งถือได้ว่าคนเหล่านี้อยู่ในวัยเกษียณจึงกลายเป็นผู้ไม่มีงานทำหรือมีรายได้อาจลดลง ซึ่งแม้แต่ผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานในภาคการเกษตรก็ถือได้ว่าเป็นผู้ไม่มีรายได้น้อย จึงพบได้ว่ามีผู้สูงอายุจำนวนมากที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Foundation for Older's Development 2011) นอกจากนี้ปัญหาในด้านรายได้ ภาวะความสูงอายุก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพ จิตใจ และสถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งกีดกั้นกดดันให้ผู้สูงอายุต้องกลายมาเป็นผู้ต้องการพึ่งพิงสถาบันทางสังคมต่างๆ อาทิ รัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และองค์กรภาคเอกชน ทั้งในด้านสินค้าและบริการทางสังคม (ศศิพัฒน์ 2544) แต่ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรของสถาบันทางสังคม ประกอบกับค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ผู้สูงอายุในอนาคตจะไม่สามารถพึ่งพิงสถาบันได้อย่างปัจจุบัน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย 2556) ความยั่งยืนในการพัฒนาด้านผู้สูงอายุจึงต้องเปลี่ยนจากการมองผู้สูงอายุเป็นผู้รับประโยชน์ทางสังคม มาให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้กระทำการในการพึ่งพาตนเอง ด้วยการมองว่าผู้สูงอายุสามารถสร้างประโยชน์ในฐานะทรัพยากรสำคัญทางสังคม (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ 2555) ภายใต

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “การสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน โดยได้รับทุนอุดหนุนและส่งเสริมการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² นักศึกษาปริญญาเอกปรัชญาดุษฎีบัณฑิต หลักสูตรพัฒนศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น montree_x@hotmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น dusayu@yahoo.com

สังคมผู้สูงอายุในอนาคตที่มีบริบทแตกต่างจากในปัจจุบัน (ปราโมทย์ 2555) โดยเมื่อผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตในแบบของตนเอง (World Health Organization 2014) บทความนี้มีฐานคิดว่า ผู้สูงอายุมีแบบแผนการพึ่งพาตนเองแตกต่างกันเพราะมีเป้าหมายหรือนิยามคุณค่าของชีวิตแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามแนวทางการใช้ความสามารถ (Capability Approach) ของ Sen (2001) ตามรายงานการพัฒนามนุษย์ในปี พ.ศ. 2557 ที่ได้ให้ความสำคัญในกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ (UNDP 2015)

แม้แนวโน้มทางสังคมในอนาคตจะเป็นอุปสรรคต่อการเกื้อกูลผู้สูงอายุ แต่ในอีกทางหนึ่งสังคมในอนาคตจะมีความก้าวหน้ามากขึ้น เพราะได้รับการลงทุนในสินทรัพย์ทุน ทั้งจากภาครัฐและเอกชนในหลายมิติ อาทิ เทคโนโลยี สารสนเทศ งานวิจัย ระบบธุรกรรม และสาธารณูปโภค เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่ปรับตัวสามารถใช้ความก้าวหน้าทางสังคมในการพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (วิทยาลัยประชากรศาสตร์ 2556) เพียงแต่การพัฒนาทักษะเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เวลา งานวิจัยนี้จึงกำหนดเป้าหมายไปยังกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ (The Next Generation of Elderly) ซึ่งมีอายุระหว่าง 50 - 59 ปี โดยเป็นกลุ่มประชากรที่ยังอยู่ในวัยแรงงาน ทำให้มีโอกาสในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นผู้สูงอายุและรัฐมีเวลาในการค้นหาแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสม (Vincent et al. 2006) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Concept) ของ Giddens (1984) ทำให้งานวิจัยนี้มีข้อสมมุติฐานว่า ผู้สูงอายุรุ่นใหม่ใช้ความสามารถส่วนบุคคล ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคมเพื่อบรรลุคุณค่าที่ตนเองปรารถนา โดยทางเลือกตามแนวทางนี้ถือได้ว่าเป็นทางเลือกทางสังคม (Social Choice) บทความนี้จึงต้องการศึกษาว่า “ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สร้างทางเลือกทางสังคมในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าได้อย่างไร” บนพื้นฐานแนวทางการใช้ความสามารถและแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการใช้ความสามารถในกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในเชิงนโยบายส่งเสริมการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุและรูปแบบการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุรุ่นใหม่

แนวคิดและทฤษฎี

บทความนี้ต้องการสังเคราะห์ทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถ ด้วยแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ โดยมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวทางการใช้ความสามารถและแนวทางการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถ

ทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถ (Capability-based Approach) เกิดจากแนวคิดทางเลือกทางสังคมในอดีต 2 แนวทางที่ Sen (1977) ได้วิพากษ์แนวทางการจัดสวัสดิการ ซึ่งได้แก่ การมุ่งเน้นการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และการมุ่งเน้นตอบสนองต่อความพึงพอใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยมองว่าแนวทางแรก มองข้ามความเป็นผู้กระทำการของปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านความสามารถในการใช้ทรัพยากร สำหรับแนวทางที่สองมีข้อจำกัดจากความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์อันเป็นไปไม่ได้ที่จะสามารถสร้างทางเลือกที่ตอบสนองต่อคนส่วนใหญ่ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรความเป็นไปไม่ได้ของ Arrow (1951) ทำให้ Sen (1999) นำข้อจำกัดของแนวทางการกระจายทรัพยากร (Resource-based Approach) มาพัฒนาเป็นแนวคิดการใช้ความสามารถที่มุ่งเน้นการทำหน้าที่ (Functioning) หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของปัจเจกบุคคลในฐานะวิธีการใช้ความสามารถของมนุษย์ (Capability as Means) ส่วนข้อจำกัดของแนวทางด้านอรรถประโยชน์ (Utility-based Approach) เขานำมาพัฒนาเป็นแนวคิดการบรรลุคุณค่า (Value Achievement) ที่มีความแตกต่างกันในฐานะเป้าหมายของการใช้ความสามารถ (Capability as Ends) (Sen 2008) บทความนี้จึงได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะ ทางเลือกทางสังคม คือ ทางเลือกที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่ใช้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับความสามารถร่วมที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคม (ในฐานะวิธีการ) เพื่อใช้ในการบรรลุคุณค่าของตนเอง (ในฐานะเป้าหมาย) หนึ่งเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน บทความนี้จึงขอสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการใช้ความสามารถมาทบทวนไว้ เป็นลำดับต่อไป

แนวทางการใช้ความสามารถเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการที่มีความสามารถในการลิขิตชีวิตในแบบของตนเอง แต่ที่มนุษย์ยังไม่สามารถบรรลุคุณค่าของตนเองได้เป็นเพราะมีสิ่งกีดกันการใช้ความสามารถ (Sen 1981) อย่างไรก็ตาม Robens (2005) มองว่าแนวคิดที่มุ่งเน้นความเป็นผู้กระทำการมากเกินไป ทำให้มองข้ามสิ่งกีดกันและสิ่งส่งเสริมการใช้ความสามารถที่อยู่ในโครงสร้างทางสังคม โดย Nussbaum et al. (1993) เสนอว่าสถาบันทางสังคมควรเป็นผู้สร้างทางเลือกทางสังคม ด้วยการกำจัดสิ่งกีดกันทางสังคมและให้การเกื้อหนุนการใช้ความสามารถให้กับปัจเจกบุคคล แต่ต่อมาได้ถูก Richardson (1994) วิพากษ์ว่า มนุษย์ใช้ความสามารถ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Capabilities) ร่วมกับการใช้ความสามารถร่วม (Collective Capabilities) ที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคมในการสร้างทางเลือกให้กับตนเอง ซึ่ง Kuklys & Robeyns (2004) เรียกว่า ชุดของการใช้ความสามารถที่มีคุณค่า (Set of Valuable Capabilities) จะเห็นได้ว่าทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถ เกิดจากมนุษย์ใช้ความสามารถส่วนบุคคลสร้างขึ้นมาเอง

และ/หรือ การใช้ความสามารถร่วมที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการเชิงสถาบัน (Kabeer and Sulaiman 2015) หรือการรวมกลุ่ม (Stewart 2005) แนวคิดเหล่านี้ทำให้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ได้ว่าการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เกิดจากการใช้ความสามารถของปัจเจกบุคคล การใช้ความสามารถร่วมที่ได้รับจากโครงสร้างทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือร่วมกัน ในการนำมาบรรลุคุณค่าของตน โดยการรับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่เกิดจากการต่อรองความหมายระหว่างคุณค่าร่วม (Collective Values) ที่ต้องการให้มนุษย์ปฏิบัติตามค่านิยมทางสังคม (Ibrahim 2006) กับคุณค่าในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Values) ที่มนุษย์ต้องการจะปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองเห็นว่ามีความสำคัญ (Pick and Hietanen 2015) ดังนั้น Abel and Frohlich (2012) จึงได้เสนอให้มองการใช้ความสามารถของมนุษย์ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถของปัจเจกบุคคลกับความสามารถร่วม และการรับรู้คุณค่าเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของปัจเจกบุคคลกับคุณค่าร่วม ตามแนวทางโครงสร้างผู้กระทำการ (Structure-agency Approach) อันมีรากฐานมาจากแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Concept) ของ Giddens (1984) ซึ่งบทความนี้จะนำเสนอในรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

แนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์

แนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Concept) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ โครงสร้าง (Structure) ผู้กระทำการ (Agent) และปฏิสัมพันธ์ (Interaction) โดยได้รับอิทธิพลมาจาก 2 นักคิดสำคัญ ได้แก่ Marx (1977) ที่เชื่อว่าโครงสร้างทางสังคมครอบงำพฤติกรรมของมนุษย์ให้กระทำตามความคาดหวังทางสังคม และ Weber (1978) ที่เชื่อว่าผู้กระทำการต้องการมีวิถีชีวิตในแบบของตนเองภายใต้ความคาดหวังทางสังคม ทำให้เกิดการต่อรองเชิงคุณค่าระหว่างกันและก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการ ซึ่ง Giddens (1979) ได้วิพากษ์แนวคิดของนักคิดทั้งสองนี้ว่า โครงสร้างทางสังคมครอบงำผู้กระทำการผ่านทางทรัพยากรร่วม และกฎระเบียบทางสังคม ในขณะที่ตัวผู้กระทำการต้องการต่อรองเพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ทรัพยากรและกฎระเบียบเหล่านั้นให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองให้ได้มากที่สุด ผ่านปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) โดย Giddens (1984) ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาสังเคราะห์ขึ้นใหม่เป็นแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ ด้วยความเชื่อว่า ผู้กระทำการสร้างเหตุผลในการกระทำขึ้นมาจากความต้องการสะสมทรัพยากร จึงพยายาม

ค้นหาแนวทางในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของตนเองร่วมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมและกฎระเบียบทางสังคมที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคมให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด อันนำมาสู่การก่อตัวของโครงสร้างทางสังคมใหม่ขึ้นมาใหม่เป็นแบบนิยม (Modality) โดยโครงสร้างสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปก็จะกลับมาครอบงำผู้กระทำการอีกครั้ง ผู้กระทำการกับโครงสร้างทางสังคมจึงมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา

โดย Bryant and Jary (1991) ได้พยายามอธิบายแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างทางสังคมผ่านเงื่อนไขทางสังคม (Social Conditions) ด้วยเชื่อว่า ผู้กระทำการสามารถเป็นได้ทั้งผู้ผลิตโครงสร้างทางสังคมขึ้นมาใหม่โดยตรงจากการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขทางสังคมที่ยอมให้ปรับเปลี่ยนได้ และผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคมเดิมด้วยเงื่อนไขที่ไม่อาจปรับเปลี่ยนได้ที่กลับมาครอบงำผู้กระทำการให้ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะสามารถใช้ความสามารถของตนเองร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ นั้น จึงขึ้นกับเงื่อนไขทางสังคมว่าเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือนำมาใช้ประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใด ต่อมา Cassell (1997) ได้พัฒนาแนวคิดเหล่านี้โดยการอธิบายผ่านช่องว่างทางสังคม (Social Spaces) โดยเขาเชื่อว่า เมื่อเกิดช่องว่างทางสังคมขึ้น จะส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับผู้กระทำการเพิ่มมากขึ้น เพราะโอกาสในการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขทางสังคมลดลง ช่องว่างทางสังคมจึงเป็นอุปสรรคต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการกับโครงสร้างทางสังคม ดังนั้น ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สร้างทางเลือกทางสังคมขึ้นมาได้จากการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขทางสังคม เพื่อให้สนองตอบต่อความต้องการของตนเองมากขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องจากการลดช่องว่างทางสังคมลงนั่นเอง

ต่อมา Prasertrungruang and Ayuwat (2015) ได้เสนอแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ของการใช้ความสามารถ (Structuration of Capability) โดยการสังเคราะห์แนวทางการใช้ความสามารถด้วยแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ ด้วยเชื่อว่า ชุดของการใช้ความสามารถที่มีคุณค่าเป็นผลสืบเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความสามารถในระดับปัจเจกบุคคลกับการใช้ความสามารถร่วม ซึ่งผันแปรตามช่องว่างทางสังคมอันเกิดจากความแตกต่างระหว่างค่านิยมทางสังคมกับคุณค่าของปัจเจกบุคคล บทความได้นำแนวคิดนี้มาสังเคราะห์กระบวนการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ได้ว่า ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่า ผ่านการใช้ความสามารถของตนเองร่วมกับการใช้ประโยชน์จากความสามารถร่วมที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้กระบวนการต่อรองเชิง

คุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของปัจเจกบุคคล ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ปรากฏการณ์วิจัยในบทความฉบับนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้ออกแบบใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับวิธีวิจัยอนาคตศึกษา โดยใช้วิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอนาคตแบบเดลฟาย (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR) ของจุมพล (2548) ในการศึกษาการสร้างทางเลือกทางสังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับกลุ่ม (Collective) และระดับปัจเจกบุคคล (Individual) ซึ่งใช้วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมและคุณลักษณะของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในการสร้างทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถและแนวความคิดก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์

เก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนมกราคม ถึงมีนาคม พ.ศ. 2558 ด้วยการสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญจากทั่วประเทศที่ถูกคัดเลือกมาจากเกณฑ์ได้แก่ บทบาทในเชิงสถาบันตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ การมีส่วนร่วมในองค์กรและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ประสิทธิภาพและความชำนาญด้านผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มบุคลากรรัฐ และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญอิสระ โดยมีผู้ผ่านเกณฑ์ทั้งสิ้น 140 ราย ซึ่งถูกนำมาให้ค่าน้ำหนักใน 5 มิติ ได้แก่ วุฒิการศึกษา ความสอดคล้องกับทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ความสอดคล้องกับระเบียบวิธีการวิจัย ความเป็นไปได้ที่จะตอบรับเป็นผู้เชี่ยวชาญ และความเป็นไปได้ที่จะร่วมอยู่จนสิ้นสุดการวิจัย ซึ่งงานวิจัยนี้เลือกผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าน้ำหนักสูงสุด 10 รายแรกในทั้ง 3 กลุ่มในการเข้าร่วม โดยมีผู้ตอบรับเข้าร่วมเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น 20 ราย ในจำนวนนี้เป็นชายและหญิงในสัดส่วนใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้มีตำแหน่งทางวิชาการ หรือดำรงตำแหน่งตั้งแต่ชำนาญการพิเศษขึ้นไป และกว่าครึ่งหนึ่งมีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาเอก ในจำนวนนี้มีถึง 5 คนที่อยู่ในตำแหน่งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญแตกต่างกัน โดยผู้เชี่ยวชาญกว่าครึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปี ทำให้มีประสบการณ์ทั้งในมิติด้านการพัฒนาผู้สูงอายุและมิติประสบการณ์จากการเป็นผู้สูงอายุ โดยมีแนวทางการเก็บข้อมูลประกอบด้วยประเด็น ได้แก่ การใช้ความสามารถในระดับปัจเจกบุคคล การใช้ความสามารถรวมทั้งที่ได้รับจากโครงสร้างทางสังคม และการบรรลุคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ (Phenomenological Analysis) (Lewins and Silver 2007) นำเสนอผลด้วยวิธีการพรรณนา

วิเคราะห์ (Analytical Description) ด้วยแนวทางสืบสวนข้อเท็จจริง (Mystery Approach) ของ Alvesson and Karreman (2011)

ผลการวิจัย

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุทั้ง 20 คน ในเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 โดยใช้วิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณาอนาคตแบบเดลฟาย ทำให้บทความนี้สามารถรายงานผลการวิจัยใน 3 ประเด็น ประเด็นแรก ได้แก่ การพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกบุคคล ประเด็นที่สอง ได้แก่ การพึ่งพาตนเองโดยการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม และประเด็นที่สาม ได้แก่ การพึ่งพาตนเองโดยการใช้ความสามารถส่วนบุคคลร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกบุคคล

ผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งเห็นว่าการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ พื้นฐานสำคัญที่สุดคือการช่วยเหลือตนเองได้ทางกายภาพ ซึ่งในทางสาธารณสุขนิยมใช้แบบประเมินผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Activities of Daily Living: ADL) ในการคัดกรองกลุ่มผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มติดเตียง กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดสังคม ตามค่าคะแนนกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือในทางพัฒนาสังคมนิยมใช้เกณฑ์อายุของผู้สูงอายุเป็นเกณฑ์ในการประเมิน อาทิ ผู้สูงอายุวัยต้น ผู้สูงอายุวัยกลาง และผู้สูงอายุวัยปลาย ซึ่งใช้เกณฑ์อายุเป็นตัวแบ่งความสามารถในการพึ่งพาตนเอง โดยแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มช่วยเหลือตัวเองได้ กลุ่มช่วยเหลือตนเองได้ปานกลาง และกลุ่มช่วยเหลือตนเองได้น้อย ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งมองว่า การประเมินความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุไม่ควรผูกติดกับคุณลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากผู้สูงอายุยังสามารถเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมและผู้อื่นในรูปแบบการแลกเปลี่ยนทางสังคมได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ผู้สูงอายุที่ไม่ได้เตรียมตัว เมื่อเข้าสู่วัยที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ สังคมต้องให้การสงเคราะห์ แตกต่างจากคนสูงอายุที่มีฐานะที่สามารถจ้างผู้ดูแลได้เอง ซึ่งยังคงสถานะนายจ้างและลูกจ้าง ทำให้ผู้สูงอายุสามารถให้ผลตอบแทนแก่ผู้ดูแลได้ ดังนั้น ถือได้ว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ยังสามารถพึ่งพาตนเองได้...”

(บุคลการรัฐ)

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่กล่าวถึงข้อเท็จจริงทางกฎหมาย ที่เมื่อวัยแรงงานเข้าสู่วัยสูงอายุเกือบทั้งหมดจะต้องเกษียณหรือออกจากงานประจำ หลายคนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ผลิตมาเป็นผู้บริโภค โดยสมบุรณ์ มีเพียงผู้สูงอายุในภาคการเกษตรเท่านั้นที่ยังคงทำงาน จึงเห็นได้ว่า หากผู้สูงอายุขาดการเตรียมการสะสมทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมไว้อย่างเพียงพอ คนเหล่านี้จะกลายมาเป็นผู้ต้องการพึ่งพิง หรือขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง โดยผู้เชี่ยวชาญเกือบทั้งหมดกล่าวถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในการพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถรวบรวมและจำแนกออกได้เป็น 7 มิติ ประกอบด้วย [1] มิติสุขภาพ ได้แก่ 1) สุขภาพร่างกาย และ 2) สุขภาพจิตใจ [2] มิติความรู้ ได้แก่ 1) การศึกษา 2) สมรรถนะของผู้สูงอายุนรุ่นใหม่ และ 3) ความสามารถในการจัดสรรเวลา [3] มิติเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ 1) เครือข่ายกับสถาบันทางสังคม 2) การรวมกลุ่ม 3) บทบาททางสังคม 4) การเชื่อมโยงกับเครือข่ายหรือกลุ่มทางสังคม และ 5) ภาวะการดูแลผู้สูงอายุของเครือข่ายทางสังคม [4] มิติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย 2) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ 3) สิ่งเกื้อหนุนในท้องถิ่น [5] มิติเศรษฐกิจ ได้แก่ ทรัพย์สินทางการเงิน [6] มิติกายภาพ ได้แก่ ทรัพย์สินทางกายภาพ และ [7] มิติวัฒนธรรม ได้แก่ 1) สถานภาพทางสังคม และ 2) บทบาททางสังคม

การพึ่งพาตนเองโดยการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ภาวะการสูงอายุทำให้เกิดความเสื่อมถอยทางร่างกาย จิตใจ และสถานภาพทางสังคม ถือเป็นสิ่งที่กัดกันการใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ทำให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยสิ่งสนับสนุนการทำกิจวัตรประจำวัน รวมถึงกฎระเบียบทางสังคมควรถูกปรับปรุงให้เอื้ออำนวยต่อการลดช่องว่างทางสังคม ดังถ้อยคำว่า

“... เมื่อคนเราสูงอายุขึ้น สภาพร่างกายและจิตใจจะเสื่อมถอยลง กิจกรรมบางอย่างคนสูงอายุไม่สามารถทำได้เหมือนเดิม จำเป็นต้องอาศัยเครื่องทุ่นแรงมาคอยสนับสนุน ... นอกจากนี้ กฎหมายหรือกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อผู้สูงอายุ อาทิ การเกษียณอายุ ควรได้รับการแก้ไข...”

(กลุ่มบุคคลากรรัฐ)

ผู้เชี่ยวชาญส่วนมากเชื่อว่า บริบทหรือโครงสร้างทางสังคม เป็นสิ่งส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ โดยเกือบทั้งหมดเห็นตรงกันว่า มาตรการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคมช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่ในฐานะผู้กระทำการ เนื่องจากเป็นผู้เลือกที่จะนำกฎระเบียบและทรัพยากรร่วมที่มีอยู่ในสังคมมาประยุกต์ใช้ในการบรรลุคุณค่าในแบบของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากมาตรการสงเคราะห์อย่างในอดีต โดยบทความนี้สามารถรวบรวมกิจการส่งเสริมด้านผู้สูงอายุจำแนกได้เป็น 6 มิติ ดังต่อไปนี้ [1] มิติโอกาสในการใช้ความสามารถ ได้แก่ 1) โอกาสในการพัฒนาตนเอง 2) โอกาสในการแลกเปลี่ยนทางสังคม และ 3) การตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ [2] มิติโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) การลดต้นทุนทางธุรกรรมให้กับผู้สูงอายุ 2) การส่งเสริมด้านรายได้ 3) ภาพรวมทางเศรษฐกิจมหภาค และ 4) ภาพรวมเศรษฐกิจระดับจุลภาค [3] มิติทางการเมือง ได้แก่ 1) กฎหมายและสิทธิพื้นฐาน 2) กฎหมายและสิทธิพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง และ 4) โครงสร้างทางการเมือง [4] มิติความเท่าเทียมเป็นธรรมในสังคม ได้แก่ 1) ความเท่าเทียมในสังคม และ 2) ความสามารถในการตรวจสอบถ่วงดุล [5] มิติความมั่นคงทางสังคม ได้แก่ 1) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ 2) ความมั่นคงด้านสุขภาพ 3) ความมั่นคงด้านสังคม และ 4) การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณ และ [6] มิติมาตรการสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) มาตรการส่งเสริมภาพลักษณ์ให้ผู้สูงอายุ 2) การขยายขอบข่ายการบริการด้านผู้สูงอายุ 3) การวิจัยและพัฒนาด้านผู้สูงอายุ และ 4) ข้อจำกัดในการส่งเสริมด้านผู้สูงอายุ

การพึ่งพาตนเองโดยการใช้ความสามารถส่วนบุคคลร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งเชื่อว่า แม้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะมีทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมทั้งในมิติสุขภาพ ความรู้ เครือข่ายทางสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ กายภาพ และวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก หรือ แม้แต่โครงสร้างทางสังคมจะส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ทั้งในมิติโอกาสในการใช้ความสามารถ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ อีสราภาพทางการเมือง ความเท่าเทียมเป็นธรรม ความมั่นคงทางสังคม มาตรการสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุได้ดีเพียงใดก็ตาม แต่ยังมีกรณีที่แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าไม่ได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร ประกอบกับทัศนคติของผู้สูงอายุใหม่ที่อาจขาดแรงจูงใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดังคำกล่าวที่ว่า

“... การที่ผู้สูงอายุจะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่เพียงต้องการทรัพยากรที่ผู้สูงอายุสะสมไว้ หรือบริการสาธารณะเท่านั้น แต่ขึ้นกับการเข้าถึงบริการด้วย แม้ว่ารัฐสร้างสถานพยาบาลชั้นเลิศ แต่ผู้สูงอายุเข้าไม่ถึง หรือมีบริการผ่าตัดชั้นยอด แต่ผู้สูงอายุมองว่าตนเองแก่แล้วไม่อยากเจ็บปวดจากการรักษาและอาจจะต้องเป็นภาระให้กับคนดูแล ... หากบริการสาธารณะ หรือทรัพย์สินที่พวกเขามีไม่สอดคล้องกัน บริการต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ ก็อาจจะไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มประสิทธิภาพ...”

(นักวิชาการ)

ผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งได้กล่าวถึง ความสอดคล้องหรือความแตกต่างของค่านิยมทางสังคม และการรับรู้คุณค่าของปัจเจกบุคคลส่งผลกระทบต่อคุณค่าในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ บทความนี้จึงได้รวบรวมมิติค่านิยมทางสังคม มิติการรับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และการต่อรองคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคม และคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ไว้ดังต่อไปนี้ [1] มิติค่านิยมทางสังคม ได้แก่ 1) วัฒนธรรมและบรรทัดฐานทาง 2) ค่านิยมด้านสุขภาพ และ 3) ทศนคติต่อผู้สูงอายุ [2] การรับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ได้แก่ 1) ทศนคติต่อตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และ 2) วิธีชีวิตของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ [3] การต่อรองเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ได้แก่ 1) ค่านิยมทางสังคมสู่คุณค่าของปัจเจกบุคคล และ 2) คุณค่าของปัจเจกบุคคลสู่ค่านิยมทางสังคม

นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า กระบวนการที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่ใช้ความสามารถของตนเองร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม สามารถทำได้ 2 กระบวนการ กล่าวคือ [1] กระบวนการจัดตั้งองค์กร (Organizational Process) ซึ่งเป็นกระบวนการเชิงสถาบัน ในการนำเอานโยบายแปลงไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยการดำเนินการของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ อันประกอบด้วย มาตรการหรือชุดกิจกรรม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนทศนคติในการมองผู้สูงอายุ มาตรการที่จะดำรงผู้สูงอายุไว้ในระบบสังคมในฐานะผู้ผลิตให้ยาวนานขึ้น การลดความซับซ้อนของกฎระเบียบ มาตรการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน การกระจายอำนาจให้องค์กรท้องถิ่น และการบูรณาการหน่วยงานท้องถิ่นให้เป็นหน่วยย่อยในฐานะตัวแทนของสถาบันทางสังคม และ [2]

กระบวนการรวมกลุ่ม (Group Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สามารถรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับสถาบันทางสังคม เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุหันมาจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อันประกอบด้วย กลไกการรวมกลุ่ม ความสามารถของผู้ในกลุ่ม รูปแบบการรวมกลุ่ม เป้าหมายในการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายนวัตกรรม การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในกลุ่ม การรวมตัวเพื่อเข้าถึงแหล่งทุน การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง ข้อต่อรองระหว่างกลุ่มกับหน่วยงานทางสังคม เงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ความหลากหลายของเป้าหมายในการรวมกลุ่ม โครงสร้างการจัดการภายในกลุ่ม หน้าที่ความรับผิดชอบภายในกลุ่ม การรวมกลุ่มเพื่อลดความซับซ้อนในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และจำนวนสมาชิกภายในกลุ่ม

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยนำมาสู่การอภิปรายผล ซึ่งบทความนี้มีข้อค้นพบสำคัญ 2 เรื่อง เรื่องแรก ได้แก่ การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ และเรื่องที่สองได้แก่ การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ

ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญในประเด็นการพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกบุคคล สะท้อนให้เห็นถึงการครอบครองทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคม ที่เป็นตัวกำหนดทางเลือกในการใช้ความสามารถในระดับปัจเจกบุคคล สอดคล้องกับแนวทางการใช้ความสามารถของ Sen (2001) ที่เชื่อว่า เมื่อผู้สูงอายุมีทุน หรือทรัพยากรย่อมสามารถนำมาจัดสรรใช้ประโยชน์ เพื่อการบรรลุในสิ่งที่มีค่าตามที่ตนคาดหวังได้ และสอดคล้องกับแนวคิดการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ของ Giddens (1984) ที่เชื่อว่าทรัพยากรเป็นตัวกลางในการใช้ความสามารถในฐานะผู้กระทำของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีรูปแบบการใช้ทรัพยากรแตกต่างกันอธิบายได้ผ่านแนวคิดของ Sen (2001) ที่มองว่าผู้สูงอายุแต่ละคนมีคุณค่าในการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้การใช้ความสามารถมีรูปแบบที่แตกต่างกัน โดย Giddens (1984) อธิบายปรากฏการณ์นี้ผ่านแนวคิดเหตุผลในการกระทำ (Rationalization of Action) ที่เห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุมีทรัพยากร จะพิจารณาถึงข้อจำกัดและโอกาสต่างๆ ในการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลตอบแทนที่ตนเองต้องการ หรือปฏิบัติการในการปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมให้มีความสอดคล้องกับตนเองมากขึ้น

โดยรูปแบบทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมในระดับปัจเจกบุคคล ที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่นำมาใช้ในการพึ่งพาตนเองทั้ง 7 มิติที่ผู้เชี่ยวชาญกล่าวถึงนี้ สอดคล้องกับแนวคิดสินทรัพย์ทุน (Capital Assets) ด้านการดำรงชีพ (Livelihood) ของ Department For International Development (1999) และแนวคิดกรอบทรัพยากร (Resource Profile Framework) ด้านความอยู่ดีมีสุข (Wellbeing) ของ White and Ellison (2007) กล่าวคือ [1] มิติสุขภาพและมิติความรู้ สอดคล้องกับแนวคิดทุนมนุษย์ (Human Capital) หรือแนวคิดทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ที่เชื่อว่าหากผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีสุขภาพและความรู้ที่ดีย่อมนำมาสู่ผลิตภาพที่สูงขึ้น เนื่องจากมีทักษะการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ [2] มิติเครือข่ายทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) หรือทรัพยากรทางสังคม (Social Resource) ที่เชื่อว่าหากผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีเครือข่ายทางสังคมที่ดี ย่อมเข้าถึงโอกาสในบริการรวมถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สุขภาพ และการศึกษา ช่วยยกระดับทุนหรือทรัพยากรมนุษย์ให้สูงขึ้น [3] มิติสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หรือทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (Environmental Resource) ที่เชื่อว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจุลเจียวกระดับคุณภาพชีวิตและเพิ่มทางเลือกในการใช้ชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ และเป็นหนึ่งในปัจจัยกำหนดวิถีชีวิตในชุมชน [4] มิติเศรษฐกิจและมิติกายภาพ สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางการเงิน (Financial Capital) และทุนทางกายภาพ (Physical Capital) หรือทรัพยากรวัตถุ (Objective Resource) ที่เชื่อว่าทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางกายภาพเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน และเพิ่มโอกาสในการสะสมทุนให้กับผู้สูงอายุในการนำมาแปลงเป็นทุนหรือทรัพยากรในมิติอื่นๆ ในสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการ และ [5] มิติวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource) ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งเกื้อหนุนสังคมในการให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น และยังช่วยกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการนำทรัพยากรเศรษฐกิจในมิติต่างๆ มาจัดสรรใช้ประโยชน์ รวมถึงสร้างคุณค่าและเหตุผลในการมีชีวิตให้กับผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงความเป็นผู้กระทำการของตนไว้ได้ ในฐานะฟันเฟืองสำคัญของสังคม

ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญต่างมองว่า ภาวะการสูงอายุเป็นอุปสรรคต่อการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ โดยอาศัยมาตรฐานการดำรงชีพในวัยแรงงาน หรือวิถีชีวิตก่อนการเกษียณอายุเป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่เสื่อมถอยลง (World Health Organization 2014) สาเหตุเนื่องจากภาวะการสูงอายุขึ้นเป็นสิ่งที่กีดกันการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุ ดังนั้น การพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุตามแนวคิดของ Sen (1981) จึงแตกต่างจาก

มุมมองการพัฒนาผู้สูงอายุโดยทั่วไป โดยเขามองว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าอยู่ภายในตัว เพียงแต่มีสิ่งกีดกั้นกดทับทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่ โดยการกำจัดสิ่งกีดกั้นนี้เป็นหน้าที่ของตัวผู้สูงอายุเองในฐานะผู้กระทำการ แต่สำหรับ Nussbaum (2011) เธอกลับมองว่าสถาบันทางสังคมต่างๆ ควรมีหน้าที่ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุโดยการผลักดันนโยบายและมาตรการในการกำจัดสิ่งกีดกั้นการใช้ความสามารถต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุ ในกรณีนี้สำหรับ Giddens (1984) มองว่าผู้สูงอายุเป็นได้ทั้งผู้กระทำการ และเป็นผู้ผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคมขึ้นมา เขาจึงเชื่อว่า การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ เป็นการใช้ความสามารถของตัวผู้สูงอายุเอง ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากความสามารถรวมที่รับมาจากโครงสร้างทางสังคม ภายใต้กระบวนการต่อรองเชิงคุณค่า หรือการสร้างเหตุผลในการกระทำระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการยืนยันกรอบวิเคราะห์ของบทความนี้ และถือเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยยืนยันข้อค้นพบสำคัญส่วนแรกของบทความนี้ เรื่องการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ

ดังที่ได้กล่าวมา ทักษะของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ ต่างให้ความสำคัญในประเด็นการพึ่งพาตนเองโดยการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม เนื่องจากมองว่าโครงสร้างทางสังคมสามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีอิสรภาพในการกำหนดทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าได้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นอิสรภาพเชิงอุปกรณ (Instrumental Freedoms) ตามแนวคิดของ Sen (2001) ที่มองว่า สังคมใดที่มีการส่งเสริมอิสรภาพในเชิงอุปกรณให้กับปัจเจกบุคคล จะส่งเสริมความสามารถในการเป็นผู้กระทำการให้ปัจเจกบุคคลในการสร้างทางเลือกทางสังคมให้กับตนเองได้มากขึ้น หรือที่ Ibrahim (2006) มองว่าเป็นการใช้ความสามารถรวมที่รับมาจากโครงสร้างทางสังคม โดยบริบททางสังคมทั้ง 6 มิติสามารถนำมาสังเคราะห์กับแนวคิดอิสรภาพเชิงอุปกรณที่มีอยู่ 5 มิติ ได้ว่า [1] มิติโอกาสในการใช้ความสามารถ สอดคล้องกับมิติโอกาสทางสังคม (Social Opportunity) ที่เชื่อว่า ผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะมีทางเลือกในการจัดสรรทรัพยากรได้หลากหลายมากขึ้น ภายใต้สังคมที่ส่งเสริมโอกาสในการใช้ความสามารถของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ [2] มิติโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับมิติสิ่งอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจ (Economics Facility) ที่เชื่อว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยจะทำให้ผลตอบแทนในการจัดสรรทรัพยากรของผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีประสิทธิภาพมากขึ้น [3] มิติทางการเมือง สอดคล้องกับมิติอิสรภาพทางการเมือง (Political Freedoms) ที่เชื่อว่า เมื่อผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีเสรีภาพทางการเมืองจะสามารถเสนอและต่อรองในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองได้มากขึ้น [4] มิติความเท่าเทียม

เป็นธรรมในสังคม สอดคล้องกับมิติการประกันความโปร่งใส (Transparency Guarantee) ที่เชื่อว่าความโปร่งใสในการบริหารจัดการของสถาบันทางสังคมจะสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการทางสังคมให้กับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ได้มากขึ้น โดยเฉพาะเงื่อนไขทางสังคมมีความเป็นกลางตามหลักยุติธรรมและความเท่าเทียม ผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะมีโอกาสได้รับความสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรร่วมและกฎระเบียบจากโครงสร้างทางสังคมดีขึ้น [5] มิติความมั่นคงทางสังคม สอดคล้องกับมิติการปกป้องความมั่นคงทางสังคม (Protection Security) ที่เชื่อว่า เมื่อผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น จะมีความเชื่อมั่นในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงขึ้น เนื่องจากความเสี่ยงในการบริหารจัดการหรือต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) ของตนเองลดลง

อย่างไรก็ตาม แนวคิดอิสรภาพเชิงอุปสรรคของ Sen (2001) ไม่อาจนำมาอธิบายในมิติมาตรการสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ที่ผู้เชี่ยวชาญมองว่าเป็นบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ โดยแนวคิดของ Giddens (1984) เหมาะสมในการอธิบายโครงสร้างทางสังคม ผ่านกฎระเบียบและทรัพยากรร่วม (Resources & Rules) ที่มองว่า สถาบันทางสังคมใช้ทรัพยากรร่วมและกฎระเบียบเป็นตัวกำหนดรูปแบบการกระทำของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ นอกจากนี้แนวคิดของ Bryant and Jary (1991) ยังช่วยขยายคำอธิบายแนวคิดอิสรภาพเชิงอุปสรรคของ Sen (2001) ผ่านเงื่อนไขทางสังคมว่า เป็นสิ่งกำหนดทางเลือกในการใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเงื่อนไขทางสังคมใดที่สังคมยอมให้ผ่อนปรนได้ (Acknowledgement Conditions) เงื่อนไขเหล่านี้จะกลายมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสำหรับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ที่สามารถนำมากำหนดมาตรการทางสังคมในการส่งเสริมการใช้ความสามารถ ในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ โดยข้อค้นพบในส่วนนี้ เป็นการขยายรายละเอียดในมิติการใช้ความสามารถร่วมที่ได้รับมาจากโครงสร้างทางสังคม ที่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่นำมาใช้ในการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่า นำมาสู่ข้อสรุปว่า การพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุ เป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความสามารถส่วนบุคคลกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคมในรูปความสามารถร่วม

การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุใหม่

จากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญในประเด็นการพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ความสามารถส่วนบุคคล ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการรับรู้คุณค่าในการกระทำของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ อันเป็นแรงจูงใจสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรส่วนบุคคลร่วมกับการใช้

ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Giddens (1984) ที่อธิบายว่าผู้สูงอายุรุ่นใหม่สร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่า โดยอาศัยเหตุผลในการกระทำการเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ ซึ่งถ้าหากค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของปัจเจกบุคคลแตกต่างกันมาก จะทำให้โอกาสในการเกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างตัวปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างทางสังคมลดลง สอดคล้องกับแนวคิดของว่างทางสังคมของ Cassell (1997) นั่นเอง ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ จะเห็นได้ว่าชุดของการใช้ความสามารถที่มีคุณค่าเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ใน 2 มิติ ในเวลาเดียวกัน ทั้งจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ในมิติการใช้ความสามารถระหว่างความสามารถของปัจเจกบุคคลกับความสามารถรวม และปฏิสัมพันธ์ของตัวกลาง (Intermediation) ในมิติคุณค่าที่เกิดจากการต่อรองความหมายระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของปัจเจกบุคคล (Prasertrungruang and Ayuwat 2015) ซึ่งผลวิจัยสามารถใช้ยืนยันกรอบการวิเคราะห์ของบทความได้เป็นอย่างดี

โดยจากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้างทางเลือกจากการใช้ความสามารถของตัวผู้สูงอายุรุ่นใหม่ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางสังคม สอดคล้องกับทางเลือกทางสังคมตามแนวทางการใช้ความสามารถของ Sen (2008) ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ร่วมกัน (Combination Functioning) ในการจัดสรรทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เพื่อนำมาใช้ในการบรรลุคุณค่าให้กับตัวของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ (Alkire 2002) โดยในกรณีกระบวนการจัดตั้งองค์กรดั่งที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอนั้น สอดคล้องกับแนวทางการใช้ความสามารถของ Kabeer and Sulaiman (2015) ซึ่ง Prasertrungruang and Ayuwat (2015) แนะนำให้มีการจัดตั้งหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย (Node of Interaction) ด้วยการให้หน่วยงานระดับท้องถิ่นทำหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางประสานงานในพื้นที่ในการประสานงานกับหน่วยงานสนับสนุนจากกระทรวง องค์กรอิสระ ภาคส่วนเอกชน และกลุ่มทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในเชิงนโยบาย เนื่องจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นมีความเข้าใจในความต้องการของผู้สูงอายุเป็นอย่างดี เพิ่มโอกาสในการสร้างทางเลือกทางสังคมในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าให้กับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ (Ibrahim 2006) สำหรับกรณีกระบวนการรวมกลุ่มตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญนั้น สอดคล้องกับแนวทางการใช้ความสามารถของ Stewart (2005) ที่มองว่า ผู้สูงอายุรุ่นใหม่สามารถรวมตัวกันในฐานะผู้กระทำกร่วม (Collective Agents) ในการสร้างอำนาจต่อรองกับสถาบันทางสังคม ให้ปรับเปลี่ยนนโยบายและรูปแบบการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ได้ด้วยตัวของพวกเขาเอง (Pick and Hietanen 2015) ซึ่งทั้งสองกระบวนการนี้ Giddens (1984) ถือว่าเป็นปฏิบัติการทางสังคม

(Social Practices) ที่ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมมีความยืดหยุ่นมากขึ้นในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ผ่านการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขทางสังคม (Abel and Frohlich 2012) ทำให้บทความนี้สามารถสังเคราะห์การสร้างความเลือกในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ว่าเป็นกระบวนการยกระดับประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เพื่อการบรรลุคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในระดับปัจเจกบุคคลที่สอดคล้องกับค่านิยมทางสังคม ผ่านการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อย ในรูปแบบกระบวนการจัดตั้งองค์กร หรือ กระบวนการรวมกลุ่ม หรือ ทั้งสองแบบพร้อมกัน อันเป็นข้อค้นพบสำคัญส่วนที่สองของบทความฉบับนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความนี้มีข้อค้นพบแรก คือ ทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เป็นการใช้ความสามารถของตัวเอง ร่วมกับการใช้ประโยชน์โครงสร้างทางสังคมในการใช้ความสามารถร่วมในการบรรลุคุณค่าของตนเอง อันเป็นผลสืบเนื่องจากกระบวนการต่อรองเชิงคุณค่าระหว่างค่านิยมทางสังคมและคุณค่าของปัจเจกบุคคล ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่า [1] สถาบันทางสังคมควรส่งเสริมการใช้ความสามารถร่วมกับผู้สูงอายุ ผ่านการกระจายทรัพยากรร่วมและปรับปรุงกฎระเบียบทางสังคมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุใน 6 มิติ ได้แก่ โอกาสทางสังคม สิ่งอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจ อีสรภาพทางการเมือง การประกันความโปร่งใส ความมั่นคงทางสังคม และมาตรการสนับสนุนด้านผู้สูงอายุ โดยต้องศึกษาวิจัยต่อไปว่าปัจจัยใดบ้างที่เป็นปัจจัยที่ควบคุมได้ (Control Factors) สำหรับนำมากำหนดเป็นนโยบายหรือมาตรการในการส่งเสริมการใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ส่วนปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม (Uncontrol Factors) ต้องนำมาค้นหาแนวทางบริหารความเสี่ยงในด้านการจัดการ [2] ผู้สูงอายุรุ่นใหม่ควรเปลี่ยนทัศนคติในการพึ่งพาผู้อื่นหันมาพึ่งพาตนเองและควรได้รับการส่งเสริมบทบาทในฐานะผู้กระทำผ่านกลไกการแลกเปลี่ยนประโยชน์ทางสังคม เพื่อให้เมื่อต้องกลายเป็นผู้สูงอายุจะยังคงรักษาบทบาทในฐานะผู้สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมต่อไปได้ผ่านการเตรียมความพร้อมในทักษะด้านการสะสมและการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคม [3] การเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการกระจายทรัพยากร หรือ การสนองตอบต่อความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เพียงอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ต้องทำทั้งสองสิ่งไปพร้อมกันแบบคู่ขนาน โดยกลไกการทำความเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ จะช่วยให้สถาบันทางสังคมจัดบริการทางสังคมได้อย่างถูกต้องแม่นยำมากขึ้น ส่วนการกระจายทรัพยากรจะช่วยให้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีทางเลือกในการจัดสรรทรัพยากรที่มีความหลากหลายตาม

ความต้องการเฉพาะบุคคลมากขึ้น [4] การใช้ความสามารถและการรับรู้คุณค่ามีความสอดคล้อง และปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา เนื่องจากเมื่อผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีความสามารถสูงขึ้นย่อมคาดหวัง ผลตอบแทนที่สูงขึ้นเช่นกัน อันเป็นแรงจูงใจทำให้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่พยายามสะสมทรัพยากรที่มี ศักยภาพหรือผลตอบแทนสูงในระดับที่บริหารจัดการความเสี่ยงได้ด้วยตนเอง

ข้อค้นพบสำคัญส่วนที่สองของบทความฉบับนี้ คือ แนวทางการสร้างทางเลือกทางสังคมใน การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การใช้ความสามารถในระดับปัจเจก บุคคล การใช้ความสามารถร่วม คุณค่าระดับปัจเจกบุคคล และคุณค่าร่วม ซึ่งทางเลือกในการพึ่งพา ตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่เป็นผลสืบเนื่องจากระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ ความสามารถของปัจเจกบุคคลในฐานะผู้กระทำการกับการใช้ความสามารถร่วมที่ได้รับมาจาก โครงสร้างทางสังคม ซึ่งถูกขับเคลื่อนโดยกระบวนการต่อรองไกล่เกลี่ยเชิงคุณค่าระหว่างคุณค่าของ ปัจเจกบุคคลกับค่านิยมทางสังคม ทำให้บทความนี้มีข้อเสนอแนะว่า [1] การสร้างทางเลือกทาง สังคมของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมุ่งสร้างโอกาสในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ ความสามารถของปัจเจกบุคคลกับการใช้ความสามารถร่วม [2] ด้วยสถาบันทางสังคมมีทรัพยากร อยู่อย่างจำกัดและเป็นการยากที่จะสนองความต้องการของผู้สูงอายุรุ่นใหม่แต่ละคนที่มีเป้าหมายใน การใช้ชีวิตแตกต่างกัน ดังนั้น แนวทางการลดขนาดของโครงสร้างทางสังคมลงด้วยการสร้างหน่วย ปฏิสัมพันธ์ย่อย จะช่วยให้การกระจายทรัพยากรมีประสิทธิภาพ รวมถึงทำให้องค์กรที่ทำงานใกล้ชิด กับกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในแต่ละพื้นที่ จะมีความเข้าใจความต้องการเฉพาะของกลุ่มผู้สูงอายุใหม่ ในพื้นที่ของตน ทำให้การจัดสรรทรัพยากรและการปรับปรุงกฎระเบียบเชิงสถาบันเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพมากขึ้น [3] ควรมีการส่งเสริมกลไกการสร้างหน่วยปฏิสัมพันธ์ย่อยที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ กระบวนการจัดตั้งองค์กรซึ่งเป็นบทบาทในเชิงสถาบัน และกระบวนการรวมกลุ่ม ซึ่งผู้สูงอายุ รุ่นใหม่สามารถเป็นผู้กระทำการในการสร้างอำนาจต่อรองจากการรวมกลุ่มได้ด้วยตนเอง

จากข้อค้นพบทั้งสอง บทความนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า [1] สถาบันทางสังคมจะต้อง สร้างนโยบายสนับสนุนในการกระจายทรัพยากรที่สอดคล้องกับความสามารถในการใช้ประโยชน์ ตามความต้องการของผู้สูงอายุ และต้องกำหนดกฎระเบียบทางสังคมที่เกื้อหนุนและลดช่องว่างทาง สังคมระหว่างผู้สูงอายุกับประชากรวัยอื่นลง [2] สถาบันทางสังคมจะต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใหม่ รู้เท่าทันสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์และผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นข้อมูลใช้ในการ กระตุ้นให้ผู้สูงอายุรุ่นใหม่หันมาพึ่งพาตนเอง โดยการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุในการจัดสรร ทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมที่เหมาะสมกับตนเอง [3] รัฐควรส่งเสริมนโยบายการกระจายอำนาจ เชิงสถาบันและส่งเสริมการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายในการยกระดับการกระจายทรัพยากรอย่างมี

ประสิทธิภาพเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของผู้สูงอายุเป็นหลัก โดยควรให้ความสำคัญกับกลไกการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุรุ่นใหม่กับสถาบันทางสังคมมากขึ้น เนื่องจากกลไกดังกล่าวจะช่วยให้อาชีพทางสังคมและผู้สูงอายุรุ่นใหม่สามารถทำหน้าที่ร่วมกันในการผสานประโยชน์ (Synergy) ทั้งในด้านการกระจายทรัพยากรและด้านอรรถประโยชน์ ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการดำเนินการแยกส่วนกัน [4] แนวทางการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ จะต้องส่งเสริมการสะสมทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมในทั้ง 5 มิติ ร่วมกับทักษะการจัดสรรและการบริหารจัดการความเสี่ยงเกี่ยวกับทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมให้กับผู้สูงอายุรุ่นใหม่

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์ เรื่อง “การสร้างทางเลือกทางสังคมให้กับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ในภาคอีสาน” ซึ่งได้ผ่านการรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE573036 ภายใต้ข้อกำหนดตามปฏิญญาเฮลซิงกิ (ธาดา พรธนะ และสุธี 2551)

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล พูลภัทรชีวิน. 2548. เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR (Ethnographic Delpi Future Research). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธาดา สืบหลินงค์ พรธนะ และ สุธี พานิชกุล. 2551. แนวทางจริยธรรม การทำวิจัยในคนในประเทศไทย พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. 2555. “สถานการณ์ผู้สูงอายุ แนวโน้ม และผลกระทบจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558”. การขับเคลื่อนแผนผู้สูงอายุ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 สู่การปฏิบัติ. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2556. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2555. บรรณาธิการโดย วิพรรณ ประจวบเหมาะ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พงษ์พาณิชย์เจริญผล จำกัด.
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์. 2556. ผลกระทบด้านมหภาคและจุลภาคของการขยายอายุเกษียณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2544. สถิติการผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. 2554. ประชากรและสังคม 2554: จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย. บรรณาธิการโดย สุรีย์พร พันพื้ง และมาลี สันภูวรรณ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. 2555. รายงานการประชุม คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ครั้งที่ 1/2555 ในรายงานคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ.
- Abel, T. And Frohlich, K. L. 2012. "Capitals and capabilities: Linking structure and agency to reduce health inequalities". *Social Science & Medicine*, 74(2), 236–244.
- Alkire, S. 2002. "Valuing freedoms: Sen's capability approach and poverty reduction". Oxford: Oxford University Press.
- Alvesson, M. and Karreman, D. 2011. *Qualitative Research and Theory Development: Mystery as Method*. London: Sage Publications, Inc.
- Arrow, K. J. 1951. *Social choice and individual values*. New York: Wiley.
- Bryant, C. G. A. and Jary, D. 1991. *Giddens' Theory of Structuration: A Critical Appreciation*. edited by C. G. A. Bryant & D. Jary. London: Routledge.
- Cassell, P. 1997. *The Giddens Reader*. Edited by P. Cassell. London: Macmillan.
- Department For International Development. 1999. "Sustainable Livelihoods Guidance Sheets". East Kilbride. Retrieved by <http://www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0901/section2.pdf>
- Foundation for Older's Development. 2011. *Impact study of subsistence allowance for the elderly and community economics*. Bangkok: Chulalongkorn University
- Giddens, A. 1984. *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge Cambridgeshire: Polity Press.
- Ibrahim, S. S. 2006. "From Individual to Collective Capabilities: The Capability Approach as a Conceptual Framework for Self- help". *Journal of Human Development*, 7:3(November 2014), 397–416.
- Kabeer, N. and Sulaiman, M. 2015. "Assessing the Impact of Social Mobilization: Nijera Kori and the Construction of Collective Capabilities in Rural Bangladesh". *Journal of Human Development and Capabilities*, 16(1), 47–68.

- Kuklys, W. and Robeyns, I. 2004. "Sen's Capability Approach to Welfare Economics". University of Cambridge. Retrieved from <http://www.dspace.cam.ac.uk/handle/1810/394>
- Lewins, A. and Silver, C. 2007. Using Software in Qualitative Research. London: Sage Publications.
- Marx, K. 1977. Capital: Volume One. Karl Marx Selected Writings (Vol. 1; 1).
- Nussbaum, M. C. 2011. Creating capabilities: the human development approach. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Nussbaum, M. C., Sen, A., and World Institute for Development Economics Research. 1993. "The Quality of life". WIDER studies in development economics. Oxford England: Oxford University
- Pick, S. and Hietanen, A.-E. 2015. "Psychosocial Barriers as Impediments to the Expansion of Functionings and Capabilities: The Case of Mexico". Journal of Human Development and Capabilities, 16(1), 15–32.
- Praserrungruang, Montree and Ayuwat, Dusadee. 2015. "Structuration of Capability and Node of Interaction: A Case of Thai Aging". In the annual conference of the HDCA 2015. Washington DC, USA: Human Development and Capability Association. Retrieved from <http://hd-ca.org/>
- Richardson, H. S. 1994. "Some Limitations of Nussbaum's Capabilities". Quinnipiac University. Retrieved from [http://www.quinnipiac.edu/prebuilt/pdf/SchoolLaw/LawReviewLibrary/16_19QLR309\(2000\).pdf](http://www.quinnipiac.edu/prebuilt/pdf/SchoolLaw/LawReviewLibrary/16_19QLR309(2000).pdf)
- Robens, I. 2005. "The Capability Approach: a theoretical survey". Journal of Human Development, 6(1), 93 –117.
- Sen, A. 1977. "Social Choice Theory: A Re-Examination". *Econometrica*, 45, 53–89.
- _____. 1981. Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation, ix, 257 p.
- _____. 1999. Choice, welfare, and measurement. Cambridge: Harvard University Press.
- _____. 2001. Development as freedom. Oxford: Oxford University Press.
- _____. 2008. Social Choice. In *The New Palgrave Dictionary of Economics* (2nd ed.).

- Stewart, F. 2005. "Groups and Capabilities". *Journal of Human Development*, 6(2), 185–204.
- UNDP. 2015. *Human Development Report 2014 - Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*. New York: UNDP
- United Nations. 2010. *Probabilistic Population Projections: Based on the 2010 Revision of the World Population Prospects*. New York: United Nations. Retrieved from <http://esa.un.org/wpp/>
- _____. 2013. *World Population Ageing, 2013*. New York: United Nations.
- Vincent, J. A., Phillipson, C., Downs, M., and British Society of Gerontology. 2006. *The futures of old age*. London: Sage Publications.
- White, S. and Ellison, M. 2007. *Wellbeing, livelihoods and resources in social practice*. University of Bath. Retrieved from <http://opus.bath.ac.uk/9756/>
- World Health Organization. 2014. *Ageing and Life Course*. World Health Organization. Retrieved from http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/